Zásady pokrokové sociálně-hospodářské politiky.

Dr. Břetislav Kalandra.

I. Socialisace hospodářství a záchova výživných prostředků.

Cílem hospodářské politiky, cílem každého hospodaření je: s vynaložením co možná malého kvanta hmotných prostředků a sil vyrábět co možná velké množství zboží, tedy laciná a rychlá výroba. S hlediska sociálního a dokonce kulturně-sociálního dlužno za cíl hospodářské politiky považovati: co možná lacinou a rychlou výrobou vyhovět potřebám lidstva za co možná největšího šetření lidských sil dneška i budoucnosti a za co možná největšího šetření půdy a surovin. Tedy rovněž rychlá a levná výroba, ale i záchova výživných prostředků pro budoucí generace a záchova pracovní a generativní síly lidstva.*) Neběžíť pouze o to, aby dnešní generace byla výživnými prostředky levně a rychle opatřena, ale by i pro příští potomstvo nebyly výživné prostředky a tím hmotný podklad kultury vyčerpány. Překotná výroba pro trh, vypočtená toliko na zvýšení zisku, vykořisťuje půdu a současně plýtvá přírodními a lidskými silami. Požadavek záchovy výživných prostředků pro příští generace příčí se chvatné, ziskulačné výrobě kapitalistické, požadavek záchovy generativní síly lidské odporuje vyssavačné politice hospodářské, vyčerpávající lidské síly. Oba tyto požadavky se navzájem podmiňují a zároveň se doplňují třetím požadavkem co možná stejného rozdělení a zabezpečení výživných prostředků pro všechny členy pracující společnosti a znemožnění existence nepracujících příživníků.

K stejným koncům dospějeme se stanoviska kulturní politiky, s hlediska kosmosociologického monismu. Jestliže je cílem moderní osvěty postavit všechny členy společnosti na přibližně stejnou úroveň kulturní, jak intelektuelní, tak ethickou a esthetickou, vychovat silné povahy, čisté charaktery, uschopnit všecky jedince, by pochopili smysl života a žili dle toho, stvořit na základě kosmosociologického monismu kulturu všem přístupnou a všemi dále

*) Generativní silou nebo potencí rozumím schopnost plodit tělesně a duševně zdravé a silné potomky.

KNIHOVNA
MINISTERSTVA SOC. PÉČE.

vyvíjenou, pak musí být cílem politiky v užším smyslu, a ovšem i politiky hospodářské a sociální, dáti této kultuře nutný hmotný podklad, poskytnouti každému jedinci možnost dosáhnouti žádoucí úrovně osvětové a tím vnitřní spokojenosti.

Při stávající křiklavé nerovnosti v roztřídění vzdělavacích a výživných prostředků, při dnešní organisaci práce je to — nehledě k výjimkám nadmíru řídkým — naprosto nemožno. Těžká, dlouho trvající práce, otupující ducha a vysilující tělo, nedostatečná výživa a neuspokojivé podmínky zdravotní, stálá nejistota, věčný chvat a neklid, právní nerovnost vylučují rozkvět plné kultury. Pravá osvěta může vyrůst jen z opravdové volnosti a rovnosti, bratrskosti, pravá osvěta vyžaduje přibližně stejné rozdělení a zabezpečení výživných prostředků a takovou organisaci práce, která by nevyčerpávala, neotupovala fysické a psychické síly pracovníků. Za dosavadního řádu společenského kultura dosažitelna není. Boj proti kapitalistické soustavě musí být usilovně veden netoliko sociální demokracií, organisovaným dělnictvem, jakožto nejpříměji interesovaným a nejvíce stiženým, ale i rolnictvem jakožto vrstvou, která trpíc přímo a nepřímo kapitalismem, je nejvíc povolána k tomu, by pracovala k záchově výživných prostředků a především k ochraně půdy, a inteligencí jakožto nejpovolanějším činitelem, nositelem a sprostředkovatelem moderní osvěty; ale i maloživnostnictvo, úřednictvo a dokonce i malí a prostřední podnikatelé, netrpí-li přímo pod tíhou kapitalismu, nemají na jeho udržení žádného zájmu. Na zachování dnešního řádu je interesován velkostatek a velkokapitál, hlavně spekulační, a jeho příživníci a nemyslivi souběžci, lidé neschopní přemoci tradice a vžít se do nových idei. Povalení kapitalistického systému musí být povinností moderních vzdělanců a lidí opravdu pokrokově a demokraticky smýšlejících.

I když abstrahujeme od těchto kulturních a ethických požadavků, vedoucích nás k socialismu, a stopujeme-li vývoj hospodaření a organisace práce, poznáme, že kapitalistický systém dostupuje vrcholku, že nastává jistá konsolidace společnosti na jeho základě, že mizejí přežitky řádů starých, že koncentrace kapitálu dosahuje pomalu svých nejzazších mezí tvořením ohromných, různé výrobní obory na celé zeměkouli obepínajících trustů. Všecek průmysl, pohlcující ruční, řemeslnou práci, spěje k trustování, poráží tak podklad kapitalistického řádu: nezřízenou svobodnou soutěž, šlendriánskou výrobu, nešetrnou spotřebu, drancování půdy, mrhání zbožím. Vedle toho vidíme, jak se stále vzmáhají akciové

podniky, výrobní, prodejní, nákupní, spotřební družstva; stát a obce přejímají různé dopravní a výrobní prostředky ve vlastní správu, a dělnictvo čím dále, tím účinněji organisuje se na základě mezinárodní sociální demokracie.

Leč i použitá věda, technologie v nejširším slova smyslu, zdá se přispívat k přeměně sociálního řádu. Jako pára razila dráhu stále vzrůstající koncentraci, soustředění kapitálu, ba více, jako parní pohon vyžadoval centralisaci výroby, tak hrozí elektřina výrobu decentralisovat.*) Je jistě velmi daleko k využití přírodních sil: slunce, vítr, vodní proud, bakterie — ale již se rýsují, byť dosud neurčitě, nové možnosti organisace lidské práce a výroby. Pro techniky demokratického národa, za jaký se my Češi rádi vydáváme, se otevírá široké pole vděčné, dalekosáhlé, převratné práce.

Ale netoliko ohled na vrstvy, dnes pod tíhou kapitalismu strádající, musí přimět všechny pokrokové živly k boji proti vládnoucímu řádu společenskému, snad v míře ještě větší povznítí snahu jej zvrátit ohled na budoucnost lidstva, nutnost zachovat budoucímu lidstvu výživné prostředky a zajistit vznik tělesně a duševně zdatného potomstva. Taková anticipace budoucnosti přinutí nás učinit přítrž hospodářství, vyčerpávajícímu výživné zdroje země a seslabujícímu generativní síly lidstva, znemožnit kontraselektorické účinky kapitalistického řádu, zvrátit drancířský a vražedný stávající systém.

Přechod od dnešní soustavy společenské k nové, založené na šťastné synthesi individualismu a socialismu, by byl umožněn a usnadněn demokratisací veřejné správy. Této by bylo dosaženo uskutečněním těchto požadavků: zavedením všeobecného, rovného, tajného, přímého práva hlasovacího s poměrným zastoupením do všech zákonodárných a samosprávných sborů a ustavením horní sněmovny jako generálního zemského sněmu; pozemštěním politické a školské administrativy; zřízením krajské a okresní samosprávy; rozšířením a osamostatněním veškeré samosprávy; uplatněním hospodářské a sociální činnosti samosprávných celků; rozšířením kompetence soudů na úkor kompetence politické administrativy; zřízením správních a zvláštních ústavních soudů i pro menší obvody, rozšířením živnostenského soudnictví, osamostatněním soudnictví; reformou trestního a občanského zákona a řádu;

*) Srov. Drahicesco, »L'individu dans le déterminisme social«. 1904.

modernisováním, laicisováním a znárodněním školství, rozlukou státu a církve; zlidověním vojenství; reformou daní, socialisací dědictví a pozemkovou reformou; rozšířením tiskové, spolkové, shromažďovací a koaliční svobody; revisí ústavy ve smyslu zřízení Všerakouska. Takovou demokratickou, autonomii sesilující politikou by unikli jedinci a menší sociální celky majorisování a násilnému uniformování, mohli by se volně vyvíjet, každé individuum by mohlo své síly svobodně rozvinout, civilisační a socialisační mohutnost menších skupin by mohla volně působit a mohla by být plně využitkována ve prospěch celku. Centralisace určitých správních oborů — zejména na poli hospodářství a sociální politiky — centralisace dosti elastická, unifikace základních zásad právních by zdržovaly přílišnou odstředivost menších celků, umožnily by v hlavních, důležitých otázkách jednotný postup uvnitř státu a usnadnily by humanisaci mezistátních styků.

Ve veškerém veřejném hospodářství by musila proniknout zásada, životní úroveň širokých vrstev zvýšit, zvětšit jich konsumpční sílu, zlepšit jich výživu. To vyžaduje především zásadní opuštění všelikého zdražování nutných životních prostředků a reformu bytovou, resp. pozemkovou, zásadní opuštění dosavadní celní politiky, prospívající jedině velkostatku a velkokapitálu; obchodní a celní smlouvy by musily být zpracovány se zřetele na lidové potřeby a na zachování přírodních darů a sil; železniční a ostatní sazby by nesměly být stanovovány se stanoviska fiskalismu, nýbrž především se stanoviska lidových potřeb. V důsledku toho by se veškeré dosavadní daně přímé převedly postupně v jednotnou vzestupnou daň z příjmů s výjimkami, jež budou uvedeny.

K zabránění spekulace s pozemky za účelem postupné nacionalisace půdy, především za tím účelem, by přírůstková renta, t. zv. unearned increment, byla obrácena ve prospěch obcí, zvýšila by se daň z převodu stavebního místa a z přírůstku, a přikázala obcím s právem předkupu dotyčných pozemků, čímž by se připravilo znenáhla úplné komunalisování stavební půdy.*)

Daň dědická by se přechodně zvýšila, její výnos by se věnoval na zřízení okresních bank, které by v pěti letech po ustavení nového dědického zákona přejímaly a spravovaly veškerá dědictví; zákonu tomu by podléhaly všechny nemovitosti i movi-

*) Srov. Damaschke, »Aufgaben der Gemeindepolitik« (Úkoly obecní politiky) a »Bodenreform«.

tosti od určité výše. Spolky, společenstva, družstva, akciové podniky, banky, církve by platily těmto bankám přiměřený roční ekvivalent dědický. Nemovitosti by se buď prodaly tomu, kdo by za ně nejvíce nabídl, buď by je převzala okresní banka a spravovala sama nebo je pronajala. Peníze v bance uložené a úroky, čistý zisk z nemovitostí, bankou spravovaných, by se rozdělily na počátku každého roku (za rok minulý) mezi občany, uzavřevšími předchozí rok manželství, stejným dílem. Z dědictví by se pozůstalým do jich 25. roku vyplácely — do určité výše — úroky.*)

Zavedla by se dále daň staromládenecká. Kdo, dosáhnuv 28. roku a maje příjmy aspoň 1500 korun ročně, neuzavře manželství, platí staromládeneckou daň ve výši daně z příjmů. Kdo téhož věku, ač ženat, nemá dětí, podléhá polovici daně, kdo je otcem pouze jediného dítěte, platí čtvrtinu daně z příjmů jako přirážku. Občan, jehož příjmy obnášejí 1000—1500 korun, platí v témže případě dvě, jednu, polovici promille ze svých příjmů jako staromládeneckou daň. Ustanovení takové je oprávněno a nutno se stanoviska ethiky a plemenné hygieny: kdo se nachází v rozkvětu fysické síly a, ač vládne jistými příjmy, vyhne se otcovským povinnostem a nedá vzniku nové generaci, je povinen přispívat na obecné potřeby ve větší míře než ti, kteří své otecké povinnosti plní a tím nové, těžké starosti přejímají. Staromládenecká daň by se přikázala okresům a obcím ve prospěch zanedbaných dětí a sirot.

Stejně je oprávněno zvýšit vojenskou daň, která dnes nestojí v žádném poměru k tomu, jakým obětem a jaké ztrátě času podléhá občan, povolaný ke konání vojenské povinnosti; neboť je-li vojenská povinnost všeobecná, není správno, by se těm, kteří z ní z jakékoli příčiny jsou vyjmuti, tak nepoměrně ulevilo vůči oněm. Rozumí se, že by katoličtí a jiní kněží této, jakož i staromládenecké dani bez výjimky podléhali.

Rozpínavosti čiře spekulačního kapitalismu možno aspoň částečně čeliti tím, že se usnadní zakládání družstev výrobních atd. a zmírní jich zdanění, a dále tím, že se uvolní zákonodárství, týkající se akciových společností. Neboť obě — družstva a akciové společnosti — mají účelem vypomáhat malým lidem, resp. poskytnouti příležitost k podnikavosti prostředně zámožných osob, brání je před spekulační chtivostí velkokapitálu a dávají i malým úspo-

*) Podobný, poněkud odlišný návrh činí Herckenrath v článku »La question sociale et l'héréditage« (Sociální otázka a dědictví) v »Revue d'économie politique« r. 1904, str. 799—831.

rám možnost zvelebit výrobu, resp. zvětšit nebo zlacinět spotřebu. Dlužno pracovat k tomu, by veškeré rolnictvo se organisovalo v místní družstva nákupní a prodejní, meliorační, výrobní a spotřební, pojišťovací a úvěrní, by tato družstva se spojovala dle okresů, krajů, zemí až celostátně. Zemský nebo dále říšský svaz zemědělských družstev, opírající se o zemskou nebo říšskou družstevní a pojišťovací banku, která by i převzala postupné vyvazení z pozemkového dluhu a mohla připravovat nacionalisaci půdy, by osamostatnil a sesílil rolnictvo, umožnil by také hospodárné zacházení s půdou. A více: poskytl by rolnictvu možnost organisovati se i mezistátně v společenský svaz.

Analogicky platí totéž o maloživnostnictvu, jmenovitě o řemesle, pokud je dalšího vývoje a života schopno; i tomu je zapotřebí založit podobnou organisaci, která by mu umožnila udržet stejný krok s ostatní společností, a učinila z řemeslnictva pokrokový živel. Sdružování, dokonalejší vzdělání jak všeobecné, tak odborné a obchodní, nucené pojištění by maloživnostnictvu zajisté více prospělo, než zpátečnický a bezúčelný požadavek průkazu způsobilosti a mnohdy hodně nepřátelské vystupování proti pomocnictvu a dorostu a proti strojní, tovární výrobě. Nebo v otázce maloživnostenské, specielně řemeslnické, neběží o to, řemeslnou organisaci a řemeslný způsob práce za každou cenu zachovat i na škodu řemeslnického dělnictva, i na úkor levné, rychlé a dokonalé výroby, nýbrž především o to, mistrům, kteří si již založili závod a rodinu, usnadnit výživu, umožnit práci.

Jestliže »politika čerpá své popudy z kolektivního (vespolného) sobectví, dle něhož jednotlivec hledá svůj prospěch v prospěchu některé vespolné skupiny« (Ratzenhofer, »Wesen und Zweck der Politik« I. 29.), pak musí pokroková politika směřovat k tomu, by se třídní, sociálně třídní vědomí utvrdilo a vytříbilo, by se rozptýlily všeliké nejasnosti třídního vědomí, a za druhé musí usnadnit třídní zápas pro všechny členy a všechny vrstvy a skupiny lidské společnosti; neboť tím se zápas o bytí nejen všem ulehčí, ale tím se i třídní boj zhumanisuje a zethisuje. Popíráním a zakrýváním fakta třídního nebo plemenného, národního zápasu se fakt se světa nesprovodí.

V sociální politice musí se uplatnit zásada, že je dělnictvo rovnoprávným živlem vůči podnikatelům, což se uzákoní opravdovou koaliční svobodou, zavedením kolektivní pracovní smlouvy, participačního principu a přibráním dělnických důvěrníků v živ-

nostenské inspektoráty. V závodech zaměstnávajících více než dvacet zřízenců ustaví se dělnický výbor, který společně se zaměstnavatelem stanoví pracovní podmínky, mzdu, dobu pracovní, súčastní se přijímání a propouštění zřízenců v dohodě s dotyčným odborovým svazem dělnickým a za účasti příslušné krajské komory dělnické a zaměstnavatelské. V souhlase s tímto ustanovením a s koaličním zákonem vypracuje se stávkový a výlukový zákon. V menších závodech nestává dělnického výboru, pracovní podmínky atd. smluví odborářský svaz dělnický se zaměstnavateli za účasti uvedených komor. Ustanovení toto platí ne toliko pro soukromé závody, nýbrž i pro veřejné, říšské, zemské atd. až obecní, jakéhokoli druhu.

V podnicích akciových, kartelovaných a trustovaných se část akcií, resp. podílů připíše dělnickému výboru, tak že se stane dělnictvo účastníkem čistého zisku; v ostatních závodech se musí z čistého zisku přesahujícího 6 procent dle určité stupnice část přikázat dělnickému výboru. V obou případech se rozdělí tento obnos mezi zaměstnance a určité procento se odvede dělnické komoře krajské a dotyčné organisaci odborářské.

V závodech zaměstnávajících více než sto dělníků by byl dělnický výbor účasten i správy závodu. Těmito ustanoveními by postupně dnešní závodní absolutism byl demokratisován, konstitucionalisován, čímž by se dalšímu přirozenému vývoji, socialisaci, uvolnila dráha.

Živnostenské inspektoráty dozírají na veškeré závody průmyslové, dopravní, důlní, zemědělské, maloživnostenské, na čeleď a služebnictvo, ovšem ne toliko soukromé, nýbrž i na závody říšské a tak dále až obecní; každému krajskému živnostenskému inspektorátu přidělí se adjunkt jmenovaný zemským šefem živnost. inspektorátu z ternového návrhu, podaného příslušnou krajskou komorou dělnickou, z řad dělnických; u každého živnost. inspektorátu působí jedna odborně kvalifikovaná inspektorka a jedna adjunktka, jmenovaná svrchu naznačeným způsobem z dělnic; obě dohlížejí na poměry dělnic a služek. Dále je ke každému krajsk. živnost. inspektorátu přidělen lékař-hygienik jako samostatný referent; na jeho jmenování je súčastněn zemský živnostenský inspektorát a dotyčné krajské komory lékařské a dělnické.

Ve sporech plynoucích z pracovních poměrů, týkajících se mzdy, doby pracovní, pracovní smlouvy, tovární kázně, rozhoduje v první instanci živnostenský soud okresní, zřízený buď pro každý

okres, dle potřeby pro více okresů, eventuelně i pro část jednoho okresu; vyšší instance by byly krajský, zemský, říšský soud živnostenský. Soudy tyto by byly složeny z odborně kvalifikovaných právníků a zástupců dělnické a dotyčné zaměstnavatelské komory. Takto složené živnostenské soudy s vyloučením jak řádných soudů, tak zvláště politických úřadů se zajisté osvědčí jako mocný smírný prostředek i jako pevná ochrana dělnických zájmů.

Pojišťování se rozšíří z nemocenského a úrazového na invalidní, starobní, vdovské a sirotčí a pro případ nezaměstnanosti, sjednotí se a stanou se ho účastni netoliko všichni zřízenci obchodní, průmysloví, dopravní a maloživnostenští, nýbrž i zemědělské dělnictvo, čeleď, služebnictvo a soukromé úřednictvo.*) Správa je v rukou pojištěnců za účasti samosprávných úřadů a lékařských komor. Pro malorolnictvo a maloživnostnictvo zřídí se rovněž pojištění pro svrchu uvedené případy (vyjímaje ovšem nezaměstnanost); správa těchto by se mohla přidělit krajským družstevním svazům za spolučinnosti samosprávných úřadů a lékařských komor.

Zákonem se zaručí — vedle nedělního klidu — veškerému dělnictvu a služebnictvu čtrnáctidenní dovolená roční. Dle potřeby by se mohla část velkoměstských továrních dělníků vystřídat ku práci polní. Zavedou se obecní, okresní, krajské, zemské, říšské pracovní průkazy paritní; říšský pracovní průkaz uvede se v kontakt se stávajícími analogickými instancemi zahraničními.

Tvoření kartelů a trustů se nebudou činit překážky; ustavení čistě finančních, spekulačních trustů bude dle možnosti bráněno. Zvláštní zákon kartelový a trustový zabezpečí říšské a zemské vládě, resp. ř. a z. zastupitelstvu, dále autonomním sborům, jakožto zástupcům konsumentů, zemským komorám všech kategorií, zemským, resp. říšským odborářským svazům dělnickým dozor nad postupem kartelů a trustů, zvláště nad cenami, jmenovitě v oborech vyrábějících zboží nutné pro nejširší vrstvy. Po uplynutí určité doby se kartelované a trustované závody socialisují, přikáží zemím, resp. říši. Lesy, dále uhelné a rudné doly se postupně pozemští; stavební půda se komunalisuje, latifundie znacionalisují. Výroba a prodej zvláště nutných zboží — mimo uhlí i petroleje,

*) Žádoucí by bylo nucené pojištění průmyslových a jiných závodů proti požáru a jiným živelním katastrofám a spojené s tím nucené pojištění zaměstnanců proti nezaměstnanosti, způsobené podobnou katastrofou pro celou dobu, než v poškozeném podniku se práce v dřívějším rozsahu zahájí.

lihu a cukru — se postupně přikáže zemím; výroba a prodej chleba, porážky a prodej masa se přikážou dotyčným družstevním organisacím rolnickým a živnostenským za dozoru obecních úřadů.

(Dokončení.)

Zásady pokrokové sociálně-hospodářské politiky.

Dr. **Břetislav Kalandra.**

(Dokončení.)

II. Sociální a plemenná hygiena.

Úkolem sociální hygieny je zdravotně upravit životní podmínky dnešní generace; plemenná hygiena má bránit degeneraci lidstva, pečuje o zdokonalování lidského plemene, zkoumá, jak působí stávající sociální řád, jeho výrobní a pracovní organisace na tělesný a duševní stav a vývoj lidského plemene, jaké má účinky selektorické a kontraselektorické. Stálý a trvalý pokrok společnosti je podmíněn záchovou generativní síly lidstva, kulturní a sociální vývoj je možný jen tehdy, jestliže je zabezpečen vznik a odrost generací schopných pojmout kulturu a schopných kulturně žít, generací fysicky, intelektuelně a mravně silných v boji proti překážkám stavícím se onomu vývoji v cestu, silných k positivní práci civilisační a socialisační. Pokroková politika musí být interesována na tom, za jakých zdravotních podmínek se rodí nové generace a za jakých vyrůstají; pokroková politika musí mít zájem na tom, jaké potomstvo ve fysickém i psychickém ohledu může dnešní společnost, resp. jednotlivé její vrstvy a jednotlivá individua zplodit, a z jakých podmínek se zrodí generace duševně a tělesně zdravá, silná, schopná vývoje; a poznavši je, musí zdravotní po-

měry tak upravit, by nenastala ani stagnace ani degenerace lidského plemene, musí hledět postupem generací vyvinout člověka v »nadčlověka«. Nesmí počítat na slepý přírodní výběr svedený na scestí kapitalismem a reakcionářstvím, musí vědomě dospívat k cíli. Za tím účelem musí pokroková politika sociálně-hygienické poměry tak zlepšovat a upravovat, by zárodky příštích generací byly zdravé, a musí být z rozmnožování vyloučena všechna individua trvale zatížená tělesně a duševně, všechna individua degenerovaná.

Onomu požadavku vyhoví se zvýšením životní úrovně širokých mas, dosažitelným skrze vítězný boj proti kapitalismu. Sociální politika, zabezpečující každému dostatečnou výživu, potřebný odpočinek, hygienický příbytek a hygienickou dílnu, je toho první podmínkou. Proto je sociální a plemenná hygiena interesována na celé té řadě sociálně-politických požadavků, uvedených v předchozí kapitole. Rychlé a účelné léčení, účinná profylakse, hlavně odstranění všech škodlivin, působících na zárodek příštích generací, vyžaduje socialisaci lékařství a větší účast lékařů na veřejné správě, nejen na zdravotní organisaci a práci, ale i na řešení otázek národohospodářských a sociálně politických, sociologické vzdělání lékařů a sesílení lékařských organisací, osamostatnění jich vůči politické administrativě. Sem spadá rozmnožení a racionelnější úprava nemocnic, porodnic, zdokonalení nemocenského atd. pojištění, umožnění »návratu na venkov«, účelná populacionistická politika, úprava bytů, kanalisace, hygienické zužitkování odpadků zemědělské a průmyslové výroby, opatřování vody, aprovisační politika, boj proti alkoholismu a proti prostituci.

Negativně musí plemenně-hygienická politika působiti k tomu, by individua v jakémkoli ohledu méně cenná, t. j. neschopná zplodit zdravé děti, byla z rozmnožování vyloučena. Především musí individuím duševně zatíženým, epileptickým a hysterickým idiotům a kreténům, šílencům, alkoholikům a degenerovaným zločincům, pokud se týče i jich dětem býti sňatek zakázán, po případě internací ve zvláštních, lékaři a paedagogy řízených ústavech všechna možnost k rozmnožování vzata. Děti, jevící v době školní povinnosti abnormální, pathologické vlastnosti, nechť se vychovávají v oddělených ústavech zvláště kvalifikovanými lékaři a učiteli s vyloučením ovšem osob duchovních; nezmění-li se jich stav, zůstanou internovány. Kastrace podobných individuí, jak ji v Americe navrhují, narazila by jistě na — většinou oprávněný — odpor

obecenstva; leč co více padá na váhu, uvedla by do společnosti individua dvojnásobně abnormální, jichž vliv na veřejný život by byl jistě krajně nepříznivý. Stejně by se zakázal sňatek, resp. bylo by znemožněno rozmnožování osobám syfiliticky nakaženým, souchotinářům a osobám, jichž kapavka není úplně vyhojena; rovněž slepcům, hluchým a němým, haenofilům (krvákům) a individuím, stiženým jinou vážnou tělesnou vadou. V jiných případech, kde nemoc je způsobilá přenést na potomstvo chorobnou konstituci — tuberkulosa, dnavost, otylost, rakovina, rhachitis žen, poruchy srdce a j. — je zatím nutno bedlivě zkoumat otázku, jak dalece jsou tyto choroby dědičny, resp. pokud mohou u potomstva způsobit chorobnou konstituci, větší náchylnost k témže nebo jiným chorobám.

K tomu účelu by bylo zapotřebí založit zdravotní katastr, který by poskytl co možná úplný a věrný přehled o tělesné a duševní konstituci, o eventuelní dědičné zatíženosti obyvatelstva, o zdravotních poměrech, v nichž obyvatelstvo žije; uskutečnit by se to — zatím — dalo institucí školních lékařů a rozšířením činnosti lékařů, vyšetřujících brance. Rozhodně by bylo nutno zavést nucené lékařské vyšetření snoubenců; uzavření sňatku by bylo podmíněno příznivým výsledkem lékařské prohlídky.

Současně je arci zapotřebí šířit a prohloubit zdravotní, přírodovědecké a sociologické vzdělání mládeže a odrostlých, vzbudit v jedincích vědomí zodpovědnosti vůči budoucnosti, a to ne toliko u mužů, ale v stejné, ba větší míře u žen, což opět vyžaduje, by ženy byly postaveny na stejnou kulturní úroveň s muži a by požívaly stejných práv a stejné svobody s muži. A samozřejmě: když se společnosti, státně organisované, vyhrazuje rozhodování i v otázkách tak intimních, musí její správa a její vedení požívat nejen mocné autority a silné opory mravní, ale i pevné důvěry svých členů, což je možno toliko v státě skutečně lidovém a právním, autonomně organisovaném, v státě, v němž individuelní svoboda je opravdu zaručena, v státě řízeném na základě protikapitalistickém.

III. Společenské svazy.

Společenskými svazy dlužno rozumět mezinárodní a mezistátní organisace zcelených, třídně uvědomělých skupin sociálních, resp. hospodářských za účelem jednotného, tudíž účinnějšího a úspěšnějšího postupu v co možná všech státech, zvláště v státech sousedících a hospodářsky vzájemně na sebe odkázaných, za úče-

lem dosažení většího vlivu na správu státní, zvláště v otázkách hospodářských, na politiku mezistátní, na obchodní, celní a pod. smlouvy.*) Dnes touto cestou jde dělnictvo, jehož sociálně-demokratická organisace proniká všechny státy, a velkokapitál, tvořící mezinárodní trusty a kartely, obepínající celou zeměkouli. Velkostatkářská šlechta zasahuje svým tradicionelním vlivem do zahraniční politiky a hledí ji s větším či menším úspěchem upravovat směrem agrárním, ovšem s hlediska latifundářů, tedy za účely vlastním zemědělcům nepříznivými, ba nepřátelskými.

Podle příkladu obou protichůdných živlů velkoprůmyslu, podnikatelstva a dělnictva, musí i rolnictvo, svrhnuvši arci vedení velkostatku, šlechty a kněžstva, utvořit silný společenský, tedy internacionální, mezistátní svaz. Rolníci se vyloučili hlavně svou konservativní, reakcionářskou politikou, svou kulturní opozdilostí z vlivu na sociální vývoj a tím i na úpravu mezinárodních styků, jmenovitě hospodářských, kde dosud rozhoduje kapitalistický velkoprůmysl a velkostatkářstvo, oba na úkor zájmů rolnických, znemožnili si tak společný postup v jednotlivých státech, zadrželi vznik společenského svazu zemědělského, hájícího zájmy přímých zemědělských výrobců. Čím jasněji, čím spíše pochopí rolníci, že jich zájmy vyžadují přerušení spojenectví s velkostatkem, svržení šlechtického vedení a zničení kněžského vlivu, tím dříve se stanou přístupni společenské mezinárodní a mezistátní organisaci agrární, pokrokové politice civilisační a socialisační, boji proti kapitalismu, stanou se přirozenými spojenci dělnictva a inteligence v boji za osvětu, svobodu a rovnost. Intensivní družstevní organisace vzestupná, počínající od místní, okresní až k celoříšské, lepší využití přírodních sil, hlavně elektřiny, v zemědělství, úplnější meliorace pozemků, dokonalejší odborné a všeobecné vzdělání, pozemková reforma podepře a urychlí tento vývoj.

Zdali a jak dalece je maloživnostnictvo schopno utvořit společenský svaz, je ze známých důvodů dosti pochybno. Může však stvořit života schopné vnitrostátní, zemské až okresní družstevní organisace, které by se mohly na venkově a v malých městech opřít o družstevní organisaci rolnickou, ve velkých městech o odborářské organisace dělnické. Za současného zvýšení odborného a obchodního, ovšem i všeobecného vzdělání a — dle možnosti —

*) Ratzenhofer definuje v uvedeném spisu podobně společenské svazy; v zájmu státní a vládní autority se však vyslovuje proti nim.

KNIHOVNA

pěstováním umělecko-průmyslového směru a využitkováním elektřiny, která má tendenci výrobu decentralisovat, v jisté míře zas autonomisovat, by mohla i maloživnostenská družstva prosperovat, aniž by překážela přirozenému sociálnímu vývoji.

Společenské svazy rolníků a dělníků, tedy sociálně-agrární, pozemkově-reformní a sociálně-demokratický svaz společenský, by byly mocnou protiváhou kapitalistickému svazu a průkopníky nového řádu sociálního. Oba by se navzájem doplňovaly, onen svým více individualistickým, subjektivním rázem, tento svým socialistickým stanoviskem. Společenský svaz inteligence by jim byl tmelem, prostředníkem sociálně ethickým a zprostředkovatelem osvěty.

IV. **Autonomně-kooperativní socialism.**

Družstevní organisací »autonomních výrobců« maloživnostníků a hlavně rolníků, podle obcí, okresů, krajů a zemí a s ústředím celoříšským, opřeným o silný peněžní ústav, společenským, tedy mezistátním svazem se nejen sloučí a lépe využitkují malé kapitály a lidské síly, umožní se i hospodárnější, šetrnější užití přírodních darů a sil, hlavně se však sesílí mravně, ne pouze hospodářsky, autonomní, přímí výrobci, vypěstují co možná dokonalou solidaritu a připraví se na kolektivistický řád. Uvolněním akciového podnikání, kartelováním a trustováním průmyslu, poveřejněním (t. j. komunalisováním, zokresněním, pokrajštěním, pozemštěním, postátněním) dopravních, důlních a mnohých průmyslových podniků, pozemštěním, komunalisací, resp. nacionalisací půdy, přikázáním elektrického a vodního monopolu samosprávným sborům se podlomí podklad kapitalismu. Účastí závodního, resp. odborářsky organisovaného dělnictva na správě a čistém zisku v podnicích a na živnostenském inspektorátu, kolektivní smlouvou pracovní a naprostou koaliční svobodou se dosavadní průmyslový absolutism zdemokratisuje, zkonstitucionalisuje. Socialisace dědictví, sociální úprava daňového systému a obchodních i celních smluv, důsledné provádění sociální a plemenné hygiény, pozemková reforma vyrovná znenáhla křiklavé protivy hospodářské a sociální.

Rovnoběžným vývojem veřejné správy, její demokratisací, zmohutněním autonomie, postavené na široký základ všeob., rovn., přím., tajn. práva hlas. s poměrným zastoupením, účastí samosprávy na veřejné správě a její hospodářskou i sociální činností se i menší sociální skupiny a menší politické jednotky uplatní a zároveň se

tím omezí drancířská a vykořisťovací tendence kapitalismu. Za dozoru a účasti autonomních, zemských a říšských orgánů a odborových organisací podnikatelů, přímých výrobců, dělníků, bude možno sestavit přibližnou roční bilanci aspoň nejdůležitějších potřeb, roční rozvrh veškeré poptávky a nabídky, bude možno pokrokovou, vskutku sociální politikou hospodářskou, dopravní a populacionistickou řídit výrobu a spotřebu, provádět úspěšně záchovu výživných prostředků, účelné využití půdy, přírodních a lidských sil, záchovu generativní potence lidstva, výchovu zdatného potomstva.

Takovou sociální soustavou a takovou politickou organisací na základě socialisace práva nabudou říšská a zemská zastupitelstva a jich výkonné orgány, říšská a zemská vláda, jakožto representanti celku, autonomní sbory jakožto zástupci odlišných, místních zájmů a jako zástupci konsumentů, stejně jakožto sociálně-hospodářští podnikatelé, vlivu na utváření sociálních poměrů a na hospodářský vývoj, nabudou moci čelit kapitalismu a přetvořit kapitalistický řád směrem k socialisaci společenského systému, a na druhé straně budou moci přímí, autonomní výrobci, rolníci, maloživnostníci a dělníci svou družstevní, odborářskou organisací a účastí na společenských svazích hájit své vlastní zájmy a dobýt si příznivé podmínky pracovní a výdělkové, zdravotní a kulturní.

Arci nutno brát ohled na sociální zájem za okolností daných stávajícím řádem kapitalistickým; zrovna tak, jako je jisto, že kontraselektorické živly, dnes působící, ohrožují budoucnost lidstva a hrozí lidskému plemenu degenerací, je očividno, že náhlým převratem by obtěžkací schopnost společnosti vážně trpěla; nutno provést převrat tak, aby byla rovnováha co možná bez těžkých otřesů převedena a na dále zajištěna. A tu jest zapotřebí přihlížet k otázce, jak dalece jsou členové dnešní společnosti na sociální obrat připraveni, zdali jich mravní a intelektuelní síly snesou obtěžkání. Nebo je nesporno, že ustavení a udržení socialistického režimu vyžaduje nepoměrně větší intelektuelní napětí a rozhled a nepoměrně větší mravní sílu a vědomí zodpovědnosti než stávající řád; a tu si musíme otevřeně přiznat, že ani dělnictvo a inteligence, ani rolnictvo a maloživnostnictvo není za dnešních poměrů zralé a schopné situaci vyvinuvší se náhlým sociálním obratem, ku prospěchu přítomné společnosti a budoucích generací konsolidovat. K tomu je zapotřebí intensivní, déle trvající výchovy, především arci pronikavého modernisování veškerého školství, většího zdůraznění přírodních věd na všech stupních školství a

*

výchovy silných karakterů, výchovy solidarity. Jak toho všeho se nedostává, vidět v první řadě na našich rolnických a maloživnostenských družstvech.

Je zapotřebí na právě uvedených zásadách organisovati t. zv. střední stavy, které vychodíce z dnešního řádu a z jeho kritiky, by dovedly jej znenáhla naznačenými cestami překonat, ale ovšem stejně zapotřebí je bezohledně bojovné a výbojné strany, strany, která by dovedla být skutečným svědomím společnosti, strany, jejíž existence a výbojná činnost by nestrpěla stagnace v civilisačním a socialisačním postupu.

Autonomně-kooperativním socialismem, provádějícím pozemkovou reformu ve smyslu Henry Georgea, opřeným o uvolněnou zmohutnělou, účelně sčlánkovanou samosprávu a o družstevní organisace a společenské svazy, se uplatní humanitní a socialistická idea, aniž by volné vyžití, svobodný pohyb individuí a menších politických, resp. sociálních celků byl ohrožen, již dříve, než bude kapitalistický řád úplně překonán a povalen.